

Arheološki institut

ARHEOLOGIJA U SRBIJI
projekti Arheološkog instituta u 2016. godini

Urednici

Ivan Bugarski
Nadežda Gavrilović Vitas
Vojislav Filipović

Beograd 2018

Izdavač

Arheološki institut
Beograd, Kneza Mihaila 35/IV
11000 Beograd, Srbija
e-mail: institut@ai.ac.rs
www.ai.ac.rs
Tel. +381 11 2637191

Za izdavača

Miomir Korać

Urednici

Ivan Bugarski
Nadežda Gavrilović Vitas
Vojislav Filipović

Priprema

Arheološki institut

Elektronsko izdanje

ISBN 978-86-6439-014-9

SADRŽAJ

Redakcija, Uvod	5
Dragana Antonović, Selena Vitezović, Vidan Dimić, Momir Vukadinović, Prljuša, Mali Šturac, istraživanje 2016. godine	13
Aleksandar Bulatović, Arthur H. Bankoff, Rada Gligorić, Wayne Powell, Vojislav Filipović, Andrea Mason, Ognjen Mladenović, Lokalizet Tumuli kod mosta na Krivajici: preliminarni rezultati istraživanja 2016. godine	23
Ivan Vranić, Arheološka istraživanja lokaliteta Kale u Krševici 2016. godine	29
Ilija Danković, Bebina Milovanović, Ilija Mikić, Zaštitna arheološka iskopavanja na lokalitetu Pirivoj (Viminacijum) 2016. godine	35
Bebina Milovanović, Ivana Kosanović, Nemanja Mrđić, Arheološka istraživanja na lokalitetu Rit (Viminacijum) u 2016. godini	43
Ivan Bogdanović, Ljubomir Jevtović, Arheološka istraživanja viminacijumskog amfiteatra u 2016. godini	55
Snežana Nikolić, Goran Stojić, Milica Marjanović, Arheološka istraživanja prostora zapadno od viminacijumskog amfiteatra u 2016. godini	61
Snežana Nikolić, Goran Stojić, Milica Marjanović, Istraživanja na lokalitetu Čair – castrum (Viminacijum) 2016. godine	69
Saša Redžić, Mladen Jovičić, Nemanja Mrđić, Dragana Rogić, Zaštitna arheološka istraživanja na lokalitetu Pećine (Viminacijum) 2016. godine	79
Sofija Petković, Gordan Janjić, Marija Jović, Igor Bjelić, Vrelo – Šarkamen, arheološka istraživanja, prezentacija i promocija 2016. godine	91
Vujadin Ivanišević, Bernard Bavant, Ivan Bugarski, Caričin grad – arheološka istraživanja u 2016. godini	99

Ivan Bugarski, Markus Dotterweich, Vujadin Ivanišević, Alexander Maass, Constanze Röhl, Rainer Schreg, Aleksandar Stamenković, Ünsal Yalçın, Rekognosciranje šire okoline Caričinog grada u 2016. godini	107
Vojislav Filipović, Miloš Stamenković, Beleška o arheološkom nadzoru na autoputu E-75 tokom 2015. i 2016. godine	117
Josip Šarić, Značaj proučavanja sirovina za izradu artefakata od okresanog kamena: primeri iz prakse	123
Angelina Raičković Savić, Ana Bogdanović, Preliminarna analiza keramičkog materijala sa prostora viminacijumskog amfiteatra – objekti 3 i 4	129
Radmila Zotović, Rimski votivni spomenici na teritoriji centralne Srbije	137
Nemanja Marković, Arheozoologija istorijskih perioda: razvoj discipline u Arheološkom institutu	141
Nataša Miladinović-Radmilović, Dragana Vulović, Ksenija Đukić, Sirmijum – Rezultati antropološkog projekta u 2016. godini	149
Milica Tapavički-Ilić, Jelena Anđelković Grašar, COST - akcija, projekat ARKWORK	155

Angelina Raičković Savić, Arheološki institut Beograd
 Ana Bogdanović, Beograd

PRELIMINARNA ANALIZA KERAMIČKOG MATERIJALA SA PROSTORA VIMINACIJUMSKOG АМФИТЕАТРА – ОБЈЕКТИ 3 I 4¹

U toku 2016. godine izvršena je obrada keramičkog materijala sa više lokacija na teritoriji Viminacijuma (sl. 1), ali su zbog kompleksnosti i pokretnih arheoloških nalaza ovde izdvojeni objekti 3 i 4 u južnom delu amfiteatra (Nikolić *et al.* 2014: 50). Keramički materijal datovan je u široki vremenski okvir, od 2. do sredine 4. veka, pa je tako i predstavljen u radu.

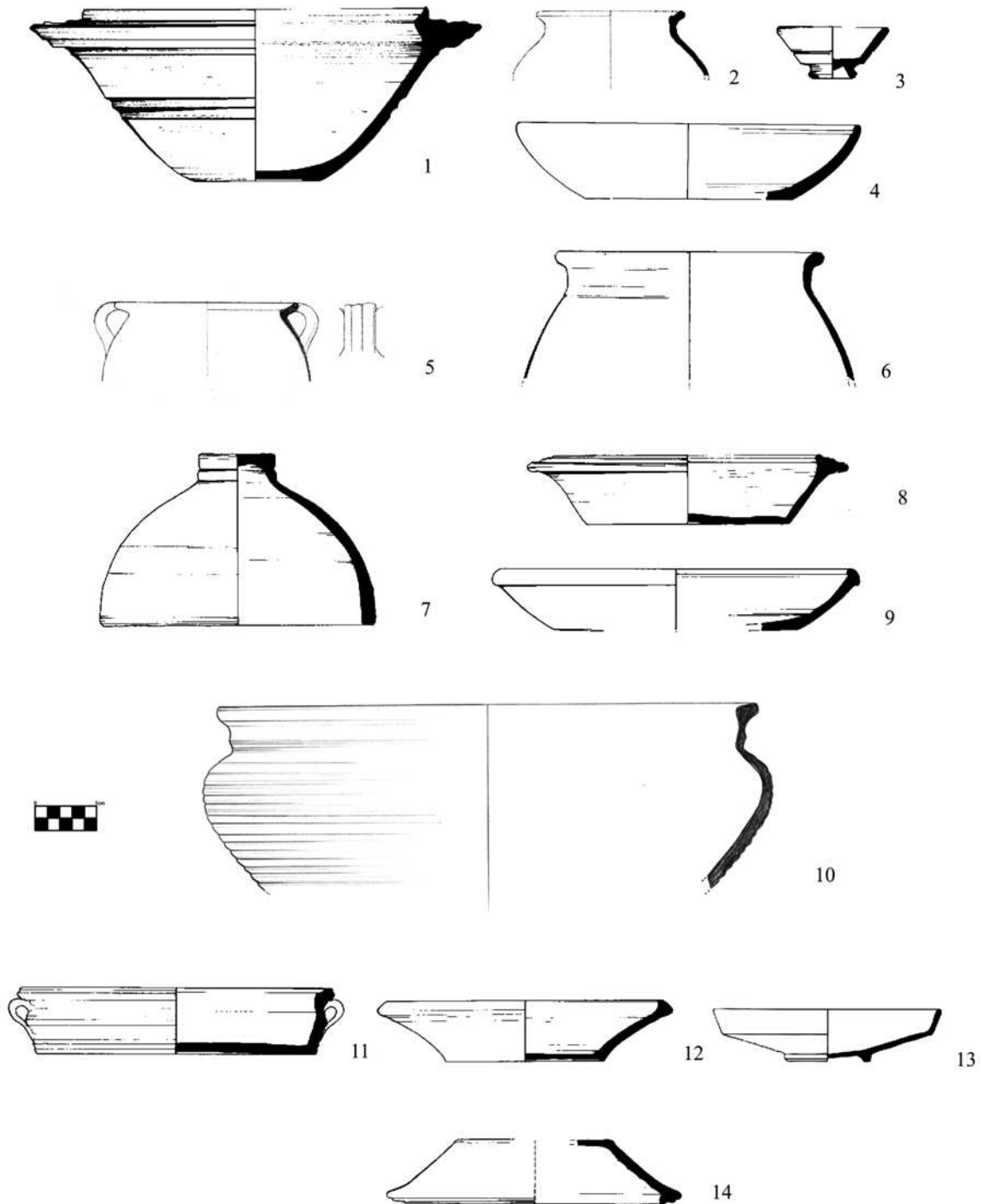
Kasnoantički horizont uočen prilikom istraživanja objekta 3 odlikuje se manjom količinom keramike i tipičnim reprezentima za taj period (sl. 2). U najvećoj meri je zastupljena ognjišna keramika rađena od gline peskovite fature, sive boje pečenja. Izdvojene su forme mortarijuma (sl. 2/1) maslinastozelena gleđosane površine (Raičković 2012: fig. 5/32, Цвјетићанин 2006: 25, кат. 2) i lonci vrećastog trbuha sa različitim profilacijama oboda (sl. 2/2, 5, 6). Mlađem periodu pripadaju i poklopci (Raičković 2012: fig. 5/24) kalotastog recipijenta (sl. 2/7), dok su importovani oblici tera sigilate zastupljeni samo jednom posudom, u formi Drag. 33 (sl. 2/3). Jedini primerak tanjira pripada kalotastoj formi, ravnog dna (Raičković 2007: 33, III/36), rađen od peskovite gline, crvene boje pečenja, neobrađene spoljne površine (sl. 2/4). U priloženom grafikonu prikazan je procenat zastupljenosti određenih oblika posuda, pa se tako može primetiti da su lonci sa 12 primeraka najbrojnija forma u kasnoantičkom horizontu (sl. 6).

Keramički materijal iz objekta 3 datovan je u period od druge polovine 2. do sredine 3. veka, što se poklapa sa vremenom korišćenja sa-

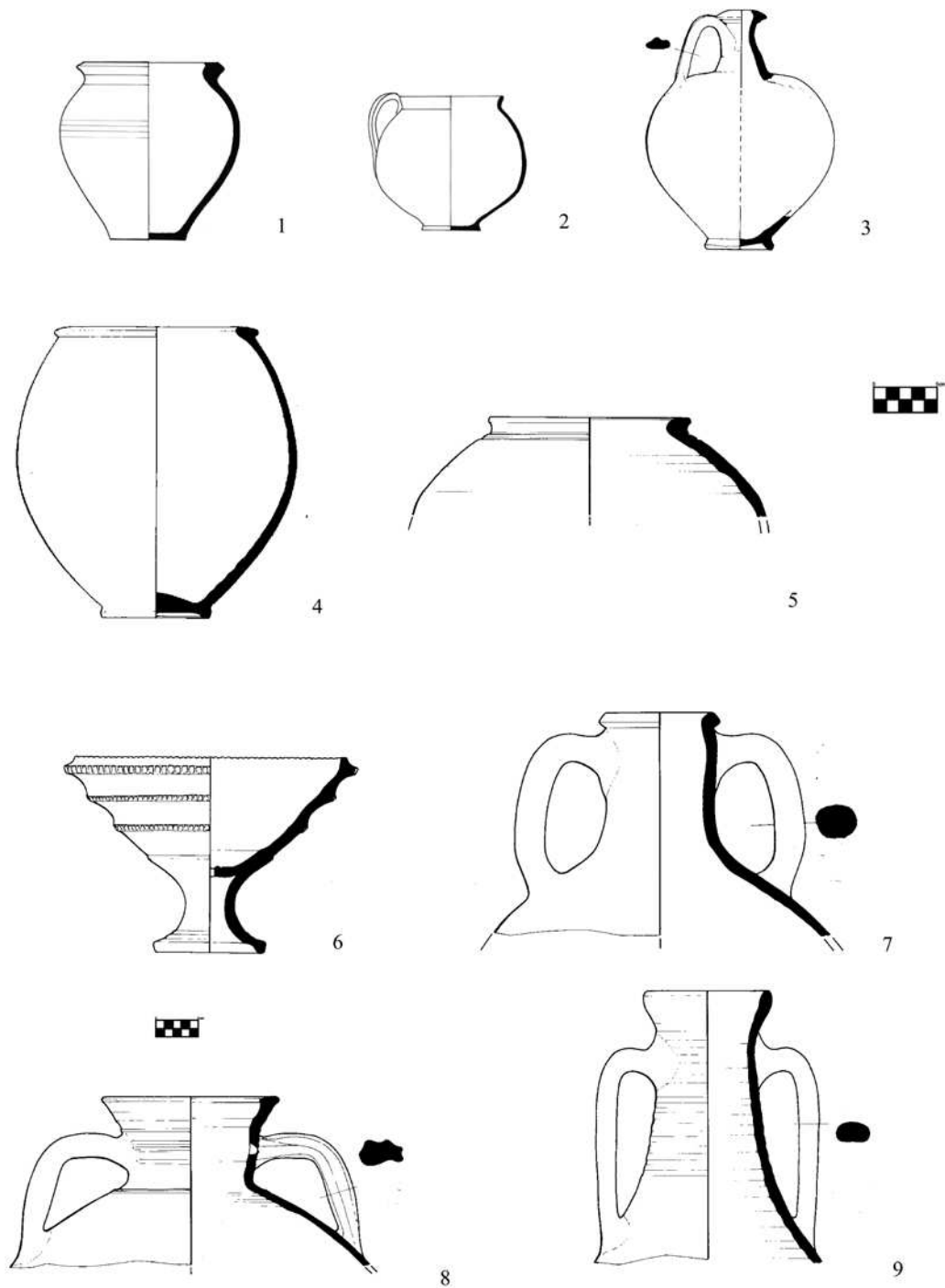

Slika 1

¹ Izveštaj predstavlja rezultat rada na projektu *IRS – Viminacijum, rimski grad i legijski vojni logor – istraživanje materijalne i duhovne kulture, stanovništva, primenom najsavremenijih tehnologija daljinske detekcije, geofizike, GIS-a, digitalizacije i 3D vizualizacije* (III 47018) Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Slika 2 – Keramički oblici posuda iz kasnoantičkog horizonta – 1-7
 Keramički oblici posuda iz objekta 3 – 8-14

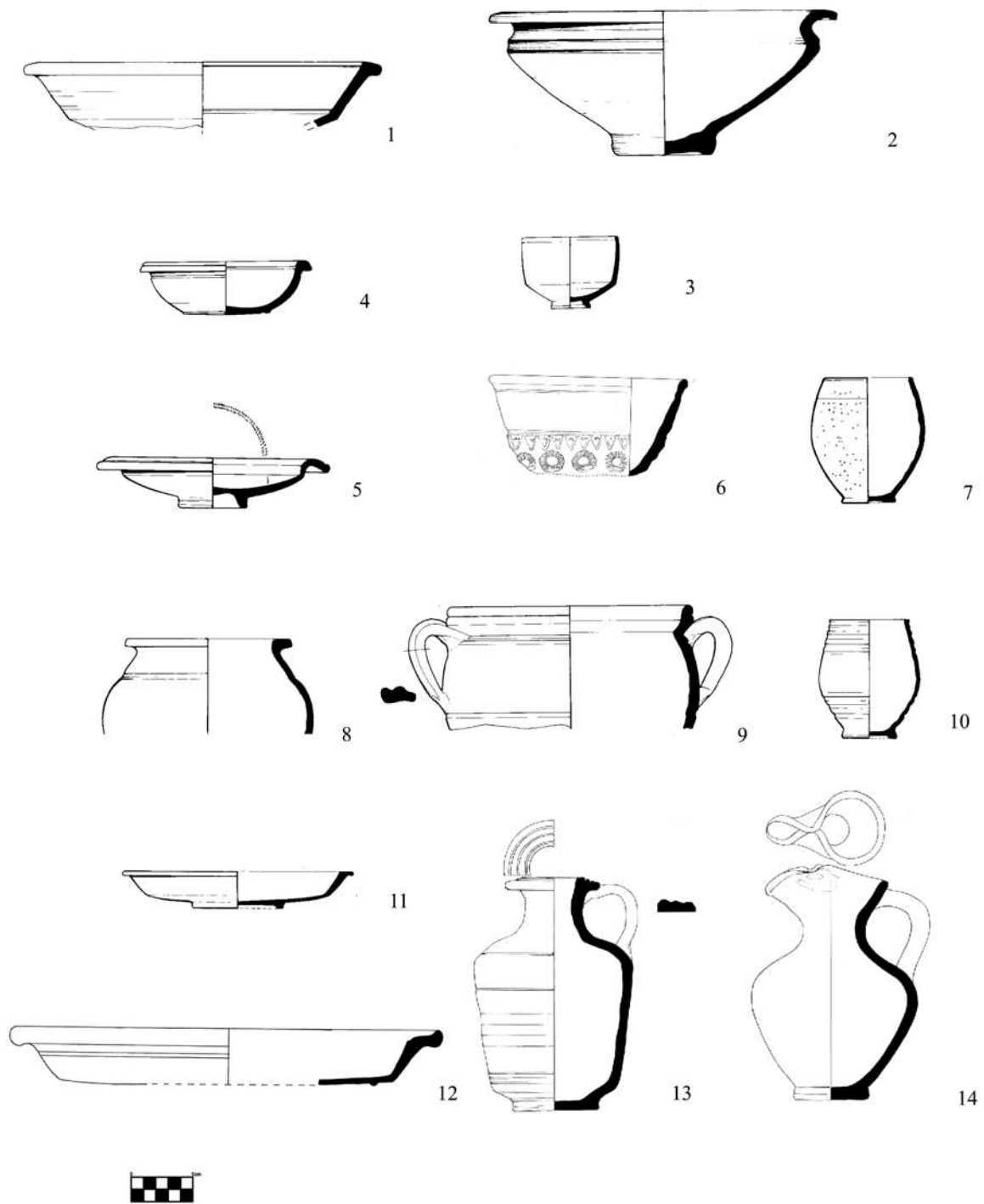

Slika 3 – Keramički oblici posuda iz objekta 3 (R 1:4/1-6, R 1:6/7-9)

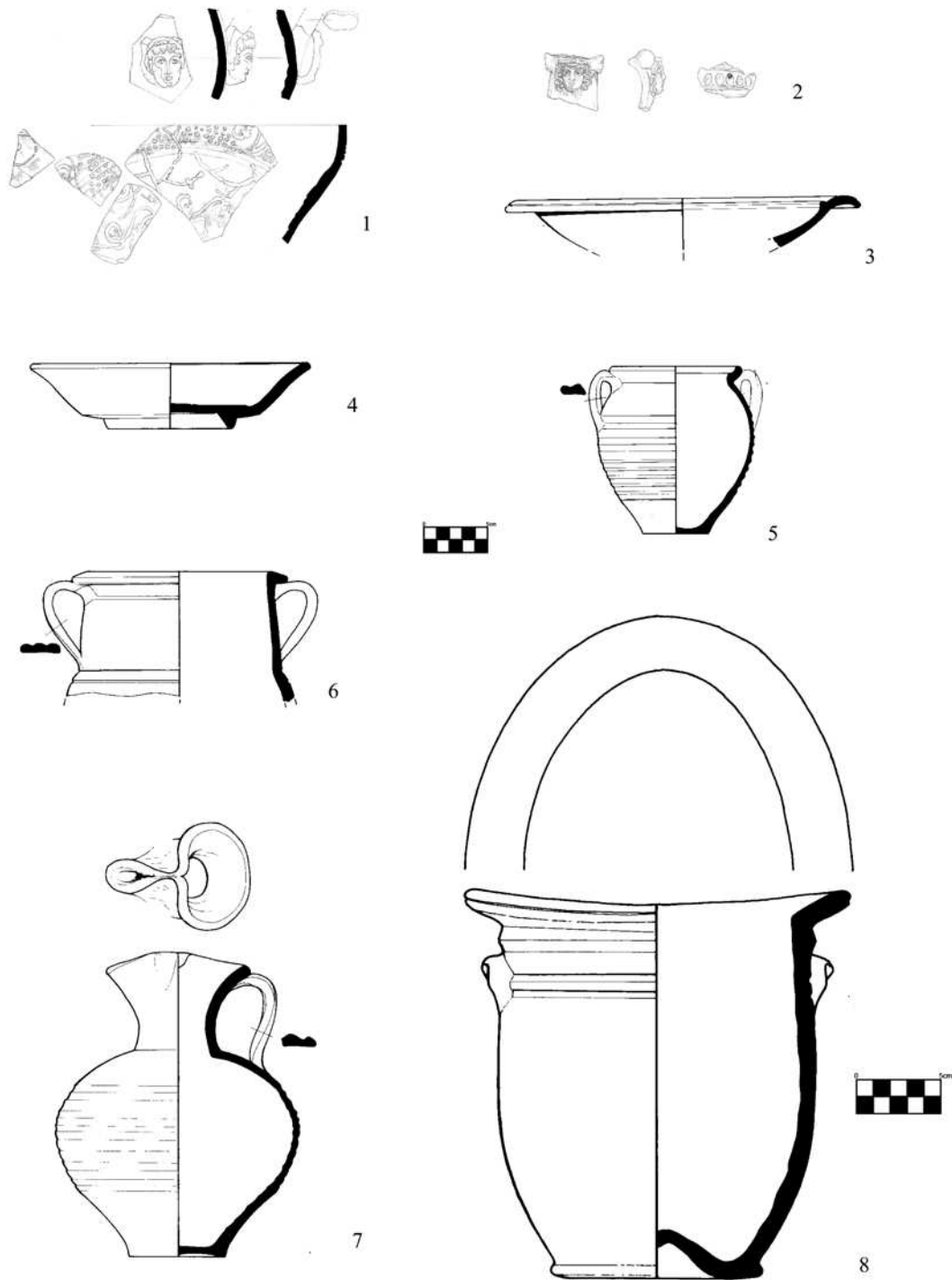
mog objekta za potrebe amfiteatra. Među formama preovlađuju zdele od srednje prečišćene i peskovite kaolinske gline, bikoničnog, odnosno plitkog koničnog recipijenta (sl. 2/8-11). Luksuzni primerci reljefno ornamentisanih posuda pripadaju proizvodima lokalne viminacijumske radionice koji su rađeni po uzoru na importovane forme, sa malim brojem primeraka (Bjelajac 1990: 143-173). U trpeznom repertoaru zabeležena su i dva tipa tanjira, koji su poput zdela izrađeni od srednje prečišćene i peskovite kaolinske gline (sl. 2/12-13). Lonci su sa ukupno 11 primeraka (sl. 6) podjednako zastupljeni u prečišćenoj i peskovitoj fakturi (sl. 3/1, 4), dok potvrdu za njihovu proizvodnju imamo na prostoru Zanatskog centra na Viminacijumu (Raičković 2007: 27, II/13; 28, II/35). Potvrda o distribuciji keramičkih posuda na prostoru Singidunuma ogleđa se u tipu lonca (sl. 3/2) ovalnog recipijenta (Nikolić-Đorđević 2000: 84, Tip II/47). U objektu 3 pronađene su i amfore (sl. 3/7-9) koje potiču iz pontskih i mirmekijskih radionica i pripadaju tipovima Dressel 24 i Zeest 84 (Bjelajac 1996: tip XVI, XVIII). Ove amfore su u velikom procentu zastupljene na celoj teritoriji Viminacijuma. Jedna od omiljenih, tačnije najbrojnijih formi je tip krčaga (sl. 3/3), koji je najčešće prilagan u grobove, rađen od srednje prečišćene gline čija je površina crveno bojena ili prevučena firnisom (Nikolić-Đorđević 2000: 137-138, Tip VII/8). Pitosi i kadionice (sl. 3/5-6), zastupljeni pojedinačnim primercima, predstavljaju produkte lokalne radionice (Raičković 2007: 35, VI/2; 36, X/1). Poklopaca koji mogu imati i funkciju zdela (Raičković 2007: 34, V/7) ima u malom broju i javljaju se u peskovitoj fakturi, u nijansama sive boje pečenja (sl. 2/14).

Grnčarski repertoar iz objekta 4 je raznovrsniji u oblicima, a posude su najčešće izrađene od srednje prečišćene gline. Takođe se može primetiti da je procenat zastupljenosti zdela, kao i tanjira znatno veći u odnosu na ostale forme (sl. 6). Tera sigilata posude u lokalnoj produkciji na ovom prostoru se javljaju u većem broju, što je i opravdano ako uzmemo u obzir da se proizvodnja reljefno ornamentisane keramike odvijala u 2. veku (Bjelajac 1990: 147). Posude su bogato dekorisane, najčešće floralnim i geometrijskim motivima. Osim posuda iz viminacijumske radionice koje predstavljaju varijante importovanih formi rađenih u tehnici tera sigilate Drag. 35 i 37 (sl. 4/4, 6), javljaju se i latenoidne forme. Zdele „S“ profilacije sa karakteristično glačanom spoljnom površinom, od srednje prečišćene gline izrađene, u nijansama sive boje pečenja, javljaju se u više oblika (sl. 4/1-2). Lonci su isključivo trpeznog tipa (sl. 4/8-9), sferičnog i ovalnog recipijenta (Raičković 2007: 30, II/53). Po uzoru na importovane forme Drag. 31, 36 i 51 vršena je i proizvodnja tanjira od srednje prečišćene gline, gde je spoljašnjost posude bojena ili firnisovana crvenim tonovima (sl. 4/5, 11, 12). Zanimljivih primeraka ima među peharima ovalnog ili vretenastog recipijenta (sl. 5/7, 10), sa spoljnom površinom ogrubljenom sitnim zrnima peska (Nikolić-Đorđević 2000: 162, Tip IX/6) ili ukrašenom horizontalnim kanelurama (Nikolić-Đorđević 2000: 174, Tip IX/44). Forma manjeg pehara bikoničnog recipijenta (sl. 4/3) na donjem konusu ima dve perforacije nepoznate namene. U okviru ovog objekta pronađena su i dva nova tipa krčaga (sl. 4/13-14), kakvih do sada nije bilo u tipologiji rimske grnčarije u Viminacijumu. Krčazi su izrađeni od srednje prečišćene gline i oksidaciono pečeni, sa crveno bojenom spoljnom površinom. Primerci najsličniji po formi, ali i hronološkom opredeljenju javljaju se na prostoru Singidunuma (Nikolić-Đorđević 2000: 136, Tip VII/1) i Sirmijuma (Brukner 1981: 44, T.141/86).

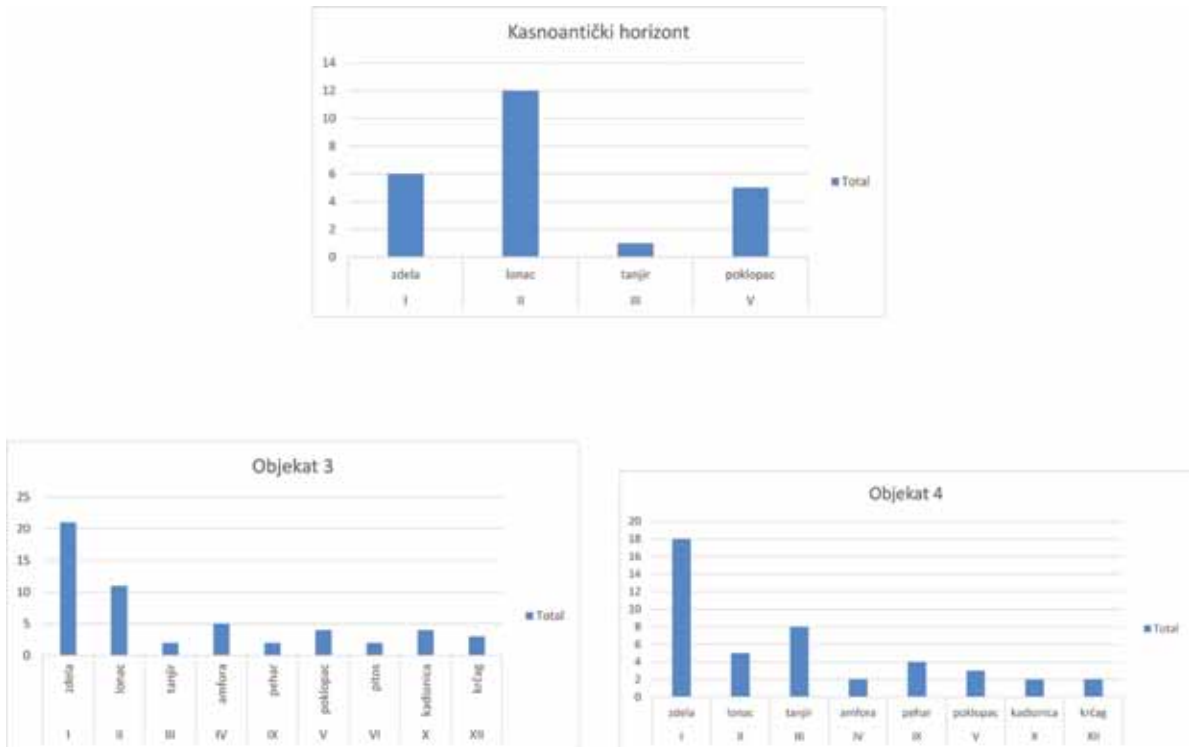

Slika 4 – Keramički oblici posuda iz objekta 4

Slika 5 – Keramički oblici posuda iz objekata 3 i 4 (R 1:4/1-7, R 1:3/8)

Slika 6

Prostor između objekata 3 i 4 takođe treba pomenuti zbog interesantnih keramičkih nalaza. Reč je o fragmentima krčaga (sl. 5/1) od srednje prečišćene gline čija je spoljna površina najpre crveno bojena a zatim su slikanjem izvedeni floralni motivi belom bojom. Krčagu pripada i fragment drške sa predstavom ženskog lika koji je modelovan u kalupu. Pretpostavlja se da drugoj formi krčaga pripada fragment drške sa predstavom glave Meduze, takođe rađen u kalupu (sl. 5/2) od prečišćene gline bele boje, sa spoljne strane gledosan žutim tonovima. Obe forme su bez nama poznatih analogija. Zabeležen je i oblik krčaga loptastog recipijenta i trolisnog otvora izrađen od peskovite „kaolinske“ gline (sl. 5/7). U okviru ove celine ne izostaju ni drugi oblici, u najvećem broju zdele i tanjiri nastali u radionicama Viminacijuma kao imitacija importovanih primeraka (sl. 5/3-4), sa tek jednim nalazom importovane tera sigilate forme Drag. 46. Lonci su zastupljeni u svega tri tipa (sl. 5/5, 6, 8) čije se vreme korišćenja široko određuje, od 2. do 4. veka (Raičković 2007: 26, II/8; 26, II/10; 29, II/48). Posude su od srednje prečišćene ali i peskovite „kaolinske“ gline, koničnog i bikoničnog recipijenta.

Obradom keramičkog materijala potvrđeno je vreme upotrebe objekata 3 i 4 u 2. i 3. veku, ali i vreme njihovog napuštanja, što se ogleda u grnčariji kasnoantičkog horizonta. Repertoar viminacijumske tipologije keramičkih posuda je analizom ovih celina dopunjen novim oblicima, dok je, s druge strane, potvrđeno hronološko opredeljenje odranije poznatih formi.

Bibliografija:

Vjelajac 1990 – Lj. Vjelajac, *Terra sigillata u Gornjoj Meziji. Import i radionice Viminacium-Margum*, Beograd 1990.

Vjelajac 1996 – Lj. Vjelajac, *Amfore gornjomezijskog podunavlja*, Beograd 1996.

Brukner 1981 – O. Brukner, *Rimska keramika u Jugoslovenskom delu provincije Donje Panonije*, Beograd 1981.

Цвјетићанин 2006 – Т. Цвјетићанин, *Касноантичка глеђосана керамика, Глеђосана керамика Прве Мезије, Приобалне Дакије, Средоземне Дакије и Дарданије*, Београд 2006.

Dragendorf 1895 – H. Dragendorf, *Terra Sigillata, ein Beitrag zur Geschichte der griechischen und römischen Keramik*, Bonn 1895.

Nikolić-Đorđević 2000 – S. Nikolić-Đorđević, *Antička keramika Singidunuma, oblici posuda*, u: M. Popović (ur.), *Singidunum 2*, Beograd 2000, 11–244.

Nikolić et al. 2014 – S. Nikolić, I. Bogdanović, Lj. Jevtović, G. Stojić, *Arheološka istraživanja viminacijskog amfiteatra u 2013. godini*, u: D. Antonović (ur.), *Arheologija u Srbiji: projekti Arheološkog instituta u 2013. godini*, Beograd 2014, 48–52.

Raičković 2007 – A. Raičković, *Keramičke posude Zanatskog centra iz Viminacijuma*, Beograd 2007.

Raičković 2012 – A. Raičković, *Late Roman pottery from Viminacium-Thermae*, in: S. Biegert (ed.), *Rei Cretariae Romanae Fautorum Acta 42*, Bonn 2012, 147–154.